

JACEK GOŁACZYŃSKI

ORCID: 0000-0002-3295-7099

Uniwersytet Wrocławski

POJĘCIE DOKUMENTU ELEKTRONICZNEGO W PRAWIE CYWILNYM

Abstrakt: Dokument w prawie cywilnym jest pojęciem podstawowym, które było wykorzystywane zarówno w prawie cywilnym materialnym, jak i w prawie cywilnym procesowym. Dopiero w nowelizacji kodeksu cywilnego z 10.7.2015 roku, która weszła w życie 8.9.2016, ustawodawca wprowadził do prawa polskiego legalną definicję dokumentu. I tak, zgodnie z art. 77³ k.c., dokumentem jest obecnie nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jego treścią. Zdefiniowanie dokumentu w prawie cywilnym materialnym spowodowało także konieczność zmian w k.p.c., w zakresie dowodu z dokumentów. Istotne znaczenia ma tu zmiana art. 243¹ k.p.c., art. 308 i 309 k.p.c.

Słowa kluczowe: dokument, podpis własnoręczny, podpis elektroniczny, forma pisemna, forma elektroniczna, forma dokumentowa

ZAGADNIENIA WSTĘPNE

Istotne znaczenie dla ukształtowania zagadnień dotyczących dokumentu, w tym elektronicznego, a także formy czynności prawnej, także elektronicznej, miało rozporządzenie Rady UE w sprawie elektronicznej identyfikacji i usług zaufania elektronicznego¹. Rozporządzenie to przewiduje nowe rodzaje podpisów elektronicznych. Jeden z nich będzie już równoważny podpisowi własnoręcznemu (kwalifikowany podpis elektroniczny, o którym mowa w art. 24 ust. 2 rozporządzenia). Nowelizacja kodeksu cywilnego z 10 lipca 2015 roku nie uwzględniła jednak jeszcze tej nadchodzącej zmiany. Rozporządzenie eIDAS miało zacząć swoje stosowanie od 1 lipca 2016 roku, a prace nad projektem zmian kodeksu cywilnego w tym zakresie (odnośnie do formy elektronicznej czynności i treści art. 78 § 2 k.c.) trwały już od dwóch lat. Tym samym obecne brzmienie art. 78¹ § 1 k.c. w dalszym ciągu przewiduje, że do zachowania elektronicznej formy

¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej nr 910/2014 z dnia 23 lipca 2014 r. w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym oraz uchylające dyrektywę 1999/93/WE (eIDAS), OJ L 257, 28.08.2014, s. 73–114.

czynności prawnej wystarcza złożenie oświadczenia woli w postaci elektronicznej i opatrzenie go bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym ważnym kwalifikowanym certyfikatem. Natomiast art. 78¹ § 2 k.c. zawiera określenie skutków prawnych takiego oświadczenia woli. Skutkiem tym jest to, że oświadczenie takie jest równoważne oświadczeniu złożonemu w formie pisemnej, o ile z ustawy lub z czynności prawnej nie wynika inaczej. Przepis ten jednak się zmienia, ponieważ w projekcie ustawy o usługach zaufania przewidziano zastąpienie tego podpisu elektronicznego kwalifikowanym podpisem elektronicznym, o którym mowa w art. 25 ust. 2 rozporządzenia eIDAS. Ta nowa konstrukcja ustawowa dostosowuje przepisy prawa polskiego w zakresie stosowanych w nich podpisów elektronicznych do rozporządzenia eIDAS. Na ogół, tam gdzie wcześniej wykorzystywano bezpieczny podpis elektroniczny, będzie stosowany kwalifikowany podpis elektroniczny, określony w art. 25 ust. 2 rozporządzenia eIDAS. Jednocześnie należy podkreślić, że niezależnie od rodzaju podpisu elektronicznego albo jego nazwy ustawodawca zdecydował się ostatecznie na wyodrębnienie nowej formy czynności prawnej — formy elektronicznej.

I. POJĘCIE DOKUMENTU I DOKUMENTU ELEKTRONICZNEGO. SPOSÓB TWORZENIA DOKUMENTU ELEKTRONICZNEGO

Ustawa nowelizująca z dnia 10 lipca 2015 roku obejmuje swym zakresem także inne przepisy kodeksu cywilnego, odnoszące się do formy czynności prawnych. Najbardziej istotnym z perspektywy niniejszych rozważań jest dodany nowy przepis art. 77³ k.c., zawierający definicję dokumentu, zgodnie z którą dokumentem jest nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jej treścią. Definicja jest jak widać prosta i wyróżnia dwa elementy pojęcia dokumentu, a mianowicie nośnik oraz informację. Dokument jest zatem nośnikiem, ale jedynie wówczas, gdy utrwalona zostanie na nim (bądź w nim) informacja. Dokumentem jest jednak wyłącznie taki nośnik, który umożliwia zapoznanie się z jego treścią (treścią informacji zawartej na albo w nośniku). Definicja ta jest zatem bardzo szeroka i obejmuje swoim zakresem wszystkie możliwe nośniki informacji, zarówno te tradycyjne (papier), jak i nowoczesne, w tym elektroniczne, na przykład: dysk twardy komputera, serwer, poczta elektroniczna, płyta CD, płyta DVD, dysk przenośny, pendrive itp. Istotne jest, aby taki nośnik zawierał informację, albowiem nośnik bez informacji nie jest dokumentem niezależnie od tego, czy mowa o nośniku tradycyjnym, czy też elektronicznym. Nie jest też istotne dla definicji dokumentu z art. 77³ k.c., czy informacja ma znaczenie prawne, a zatem wywołuje skutki prawne, czy jest oświadczeniem woli, czy też oświadczeniem wiedzy. Informacja może być pod tym względem neutralna, ale powinna istnieć i być połączona trwale z dokumentem. To połączenie może być różne. Mianowicie odnośnie do dokumentu papierowego informacja winna zostać naniesiona na nośniku (pismo

maszynowe, komputerowe (wydruk) na papierze). Co do zaś bardziej nowoczesnych nośników niż papier, na przykład zapisu na dysku twardym komputera, konieczne jest z kolei zapisanie danych w pamięci danego nośnika i to przy użyciu odpowiednich narzędzi informatycznych (oprogramowania).

Dokumentem będzie także nośnik elektroniczny zawierający informację zapisaną w postaci tekstu, jak też informację dźwiękową, wizualną lub audiowizualną. Dokumentem jest zatem każdy nośnik (papierowy, elektroniczny), o ile zawiera on informację (niezależnie od tego, w jaki sposób sporządzoną: pismem, nagraniem, obrazem, grafiką, rysunkiem, dźwiękiem), o ile można zapoznać się z jej treścią². Chodzi po prostu o możliwość jej odtworzenia. W uzasadnieniu projektu ustawy nowelizującej z 10 lipca 2015 roku proponującej wprowadzenie tej definicji argumentowano, że konieczność zdefiniowania samego pojęcia dokumentu w prawie cywilnym wynika z tego, że istnieje w tym zakresie luka. Przed tą zmianą kodeks cywilny zawierał bowiem pojęcie dokumentu w wielu przepisach, ale do tychczas ustawodawca nigdy tego pojęcia nie zdefiniował. Jako przykład można podać treść art. 102 k.c., w którym jest mowa o dokumencie pełnomocnictwa, art. 809 k.c., w którym znajduje się termin „dokument ubezpieczenia”, art. 517 k.c., w którym użyto pojęcia dokumentu na okaziciela, art. 577 § 1 k.c. stanowiący o dokumencie zbywanym przez indos i wreszcie art. 546 § 1 k.c., w którym zawarte jest pojęcie dokumentów dotyczących rzeczy sprzedanej³.

W doktrynie prawa cywilnego pojawiły się także głosy krytyczne wobec potrzeby wprowadzenia definicji dokumentu w ogólności w prawie cywilnym, ale i głosy, że przedstawiona definicja jest wadliwa. Otóż niektórzy autorzy uważają, że dokument w rozumieniu art. 77³ k.c. może być jedynie utożsamiany z nośnikiem, niezależnie od tego, czy zawiera informację. Z przepisu tego nie wynika bowiem, że na nośniku musi być informacja, lecz jedynie że nośnik musi umożliwiać zapoznanie się z nią. Może to być zatem nośnik „pusty” z techniczną możliwością zapoznania się z treścią informacji⁴. Intencją ustawodawcy było jednak przyznanie statusu dokumentu jedynie takiemu nośnikowi, który zawiera informację utrwaloną w ten sposób, aby można było zapoznać się z jej treścią. Tym samym nie istnieje ryzyko, że pusty nośnik zostanie potraktowany jako dokument. Definicja dokumentu zawarta w art. 77³ k.c. nie odpowiada jednak koncepcji zaproponowanej przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego w art. 105 projektu księgi pierwszej nowego kodeksu cywilnego, w którym dość radykalnie przyjęto, że dokument jest po prostu informacją, o ile istnieje możliwość jej utrwalenia i odtworzenia⁵.

² D. Szostek, *Nowe ujęcie dokumentu w prawie cywilnym*, Warszawa 2012, Legalis; B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, Warszawa 2012, s. 52 n.

³ K. Górską, *Zachowanie zwykłej formy pisemnej czynności prawnej*, Warszawa 2007, s. 66.

⁴ B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, s. 53.

⁵ Podobnie dokument definiuje rozporządzenie eIDAS w art. 3 pkt 35, stanowiąc, że dokumentem elektronicznym jest każda treść przechowywana w postaci elektronicznej, w szczególności tekst lub nagranie dźwiękowe, wizualne lub audiowizualne.

Należy jednak podkreślić, że omawiany art. 77³ k.c. przede wszystkim nawiązuje do ujęcia dokumentu jako przekazu woli ludzkiej, co opiera się na etymologii słowa *documentum*, będącego połączeniem łacińskich słów: *do, dare* — dawać, przekazywać i *mens, mentis* — oznaczających wolę⁶. Konstytutywną cechą dokumentu w świetle omawianego przepisu jest jego intelektualna zawartość — treść obejmująca różnego rodzaju oświadczenia, w tym oświadczenia woli. Pod względem sposobu sporządzenia dokumentu zaproponowana definicja jest technologicznie neutralna. Treść dokumentu może zostać dowolnie ujawniona (znaki graficzne, dźwięk, obraz), a także utrwalona na dowolnym nośniku (papier, urządzenie informatyczne) i za pomocą dowolnych środków (pióro, komputer, telefon komórkowy).

Natomiast w prawie administracyjnym dokumentem elektronicznym, zgodnie z art. 3 pkt 2 ustawy o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne⁷, jest stanowiący odrębną całość znaczeniową zbiór danych uporządkowanych w określonej strukturze wewnętrznej i zapisany na informatycznym nośniku danych. Jest to zatem zbiór danych (informacja), a nie jak w kodeksie cywilnym nośnik zawierający informację. Dokument elektroniczny jest drugim pojęciem, obok informatycznego nośnika danych, które miało na celu ujednoczyć dotychczasowe rozbieżności w stosowanej terminologii. Zgodnie bowiem z wskazówką interpretacyjną wyrażoną w art. 61 ust. 1 pkt 2 u.i.d.p. za równoważne pojęciu dokumentu elektronicznego należało w razie wątpliwości uznać pojęcia dane elektroniczne, dane w postaci elektronicznej, dane w formie elektronicznej, dane informatyczne, informacje w postaci elektronicznej albo informacje w formie elektronicznej. Zatem za dokument elektroniczny może być uznany zbiór danych, jeżeli spełnia trzy warunki: 1. stanowi odrębną całość znaczeniową; 2. jest uporządkowany w określonej strukturze wewnętrznej; 3. jest zapisany na informatycznym nośniku danych, czyli dokument elektroniczny istnieje jedynie wówczas, gdy jest zapisany na informatycznym nośniku danych⁸. Nie ma w tej definicji wymogu opatrzenia tych danych kwalifikowanym podpisem elektronicznym.

II. FORMA DOKUMENTOWA JAKO NOWA FORMA CZYNNOŚCI PRAWNYCH

Zgodnie z art. 77² k.c. do zachowania dokumentowej formy czynności prawnej wystarcza złożenie oświadczenia woli w postaci dokumentu w sposób

⁶ *Słownik łacińsko-polski*, t. 1, red. J. Korpanty, Warszawa 2001, s. 596.

⁷ Ustawa z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne, Dz.U. z 2021 r. poz. 2070 (dalej: u.i.d.p.).

⁸ S. Kotecka, [w:] *Prawo nowych technologii*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, Warszawa 2021, s. 35 n.; G. Kubalski, M. Małowicka, *Ustawa o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne. Komentarz*, art. 3, Warszawa 2019, Legalis.

umożliwiający ustalenie osoby składającej oświadczenie woli⁹. Chodzi tu zatem o wykorzystanie już zdefiniowanego pojęcia dokumentu jako nośnika także elektronicznego, za pomocą którego może być złożone oświadczenie woli. Jednocześnie nie jest elementem konstytutywnym takiego oświadczenia woli podpis własnoręczny albo elektroniczny w rozumieniu art. 78¹ k.c. Wystarczy, aby można było zidentyfikować autora oświadczenia woli. Jeżeli zatem oświadczenie woli zostanie utrwalone w wiadomości wysłanej pocztą elektroniczną, wówczas mamy do czynienia z utworem oświadczenia na nośniku elektronicznym, ale brakuje podpisu własnoręcznego i zwykle także równoważnego formie pisemnej podpisu elektronicznego, czyli podpisu kwalifikowanego w rozumieniu art. 25 ust. 2 rozporządzenia eIDAS. Formę dokumentową będzie miał także dokument elektroniczny zawierający oświadczenie woli utrwalone fonicznie albo wideofonicznie. Ustawodawca wskazał niejako przykładowo, że umowa pożyczki, której wartość przekracza tysiąc złotych, wymaga zachowania formy dokumentowej (art. 720 § 2 k.c.). Należy podkreślić, że forma dokumentowa jest formą do celów dowodowych, podobnie jak forma pisemna albo elektroniczna, o ile strony nie zastrzegą odnośnie do niespełnienia tych wymogów formalnych innych skutków prawnych (art. 76 k.c.). Także czynności prawne następcze mogą być dokonane w formie dokumentowej. Mianowicie jeżeli umowa została zawarta w formie pisemnej, dokumentowej albo elektronicznej, jej rozwiązanie za zgodą obu stron, jak również odstąpienie od niej lub jej wypowiedzenie, wymaga zachowania formy dokumentowej, chyba że ustawa lub umowa zastrzega inaczej (art. 77 § 2 k.c.)¹⁰.

III. DOWÓD Z DOKUMENTU ELEKTRONICZNEGO W POSTĘPOWANIU CYWILNYM

Zmiany w kodeksie cywilnym dotyczące dokumentu, jego definicji oraz nowych form czynności prawnych (dokumentowej i elektronicznej) spowodowały konieczność dokonania także zmian w przepisach kodeksu postępowania cywilnego w zakresie dowodu z dokumentu. Dowód z dokumentu został uregulowany w oddziale 2 Dokumenty, w rozdziale regulującym postępowanie dowodowe. Problemem było, że do tej pory pod pojęciem dokumentu rozumiano jedynie — tradycyjnie rzecz ujmując — dokumenty papierowe zawierające tekst. Natomiast tak zwane inne środki dowodowe zostały uregulowane w art. 308 i 309 kodeksu postępowania cywilnego. Skoro jednak po przyjęciu ustawy nowelizującej z 10 lipca 2015 roku dokumentem jest każdy nośnik zawierający informację, to konieczne było wyraźnie zaznaczenie, że zgodnie z art. 243¹ k.p.c. przepisy o dowodzie z do-

⁹ D. Szostek, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego. Komentarz*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2016, s. 64 n.

¹⁰ D. Szostek, *Nowe ujęcie dokumentu w prawie cywilnym*, s. 66.

kumentu (oddziału 2) będą stosowane do dokumentów zawierających tekst, umożliwiającących ustalenie ich wystawców. Będą to zatem dokumenty zawierające tekst niezależnie od tego, na jakim nośniku zostały utrwalone — dokumenty papierowe oraz dokumenty elektroniczne.

Posługując się pojęciem postaci elektronicznej dokumentu, ustawodawca nie odwołuje się do zdefiniowanego w art. 78¹ k.c. pojęcia elektronicznej formy czynności prawnej. Dokument może mieć przecież postać elektroniczną, mimo że jego treść nie została opatrzona bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu, lecz zwykłym podpisem elektronicznym, albo nie będzie zawierał żadnego podpisu. Ta ostatnia uwaga dotyczy formy dokumentowej czynności prawnej, która może mieć postać papierową lub postać elektroniczną (na przykład e-mail zawierający oświadczenie woli)¹¹. Kodeks postępowania cywilnego zawiera także definicję dokumentu urzędowego i prywatnego, ale nie wskazuje, w jakiej formie mają być sporządzone te dokumenty (pisemnej, elektronicznej), jedynie odsyła do przepisów szczególnych regulujących sporządzanie dokumentów urzędowych.

Należy też wskazać, że w prawie prywatnym już występują dokumenty, które mają postać elektroniczną, a nawet formę elektroniczną, i zaliczamy je do dokumentów urzędowych. Jako przykład można podać czynności sądowe w elektronicznym postępowaniu upominawczym, w którym sąd wydaje nakaz zapłaty w formie elektronicznej, a sędzia albo referendarz sądowy posługują się bezpiecznym podpisem elektronicznym, weryfikowanym za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu. To samo dotyczy postanowienia o nadaniu klauzuli wykonalności takiemu tytułowi egzekucyjnemu (art. 783 k.p.c.)¹².

Po wejściu w życie ustawy nowelizującej z 10 lipca 2015 roku w każdej sprawie cywilnej, jeżeli postępowanie zostało wszczęte za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, sąd będzie mógł wydać wyrok w formie elektronicznej (art. 324 § 2 k.p.c.)¹³. Czym innym jest posługiwanie się elektronicznymi odpi-

¹¹ B. Kaczmarek, *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym — polemika*, „Monitor Prawniczy” 2008, nr 5, s. 248–252; por. także E. Marszałkowska-Krześ, E. Rudkowska-Ząbczyk, *Dowód z dokumentu w świetle projektowanych zmian Kodeksu cywilnego*, [w:] *Współczesne problemy prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Edwarda Gniewka*, red. P. Machnikowski, J. Gołaczyński, Warszawa 2010, s. 356; zob. też D. Szostek, M. Świerczyński, *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2007, nr 17; *idem*, *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym — odpowiedź na polemikę*, „Monitor Prawniczy” 2009, nr 6.

¹² P. Telenga, [w:] A. Jakubecki, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 1011.

¹³ J. Gołaczyński, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2016, s. 214; *idem*, *Elektroniczne czynności sądowe*, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego. Teoria i praktyka*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2016, s. 47 n.; S. Cieślak, *Elektroniczne czynności sądowe — perspektywy rozwoju*, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego. Teoria i praktyka*, s. 13 n.

sami, wypisami, zaświadczeniami z rejestrów sądowych, które działają w postaci elektronicznej. Mianowicie z art. 4 ust. 3 ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym¹⁴ wynika, że Centralna Informacja wydaje odpisy, wyciągi, zaświadczenia oraz udziela informacji z rejestru, które mają moc dokumentów urzędowych, jeżeli zostały sporządzone w formie papierowej lub elektronicznej. Wydruki sporządzone z dokumentów elektronicznych mają moc dokumentów urzędowych, jeżeli mają cechy umożliwiające ich weryfikację z danymi zawartymi w rejestrze. Na wzór rejestru gospodarczego (KRS) analogiczne rozwiązanie wprowadzono w ustawie o księgach wieczystych i hipotece¹⁵. Należy przypomnieć, że do 1 grudnia 2013 roku dostęp do księgi wieczystej za pośrednictwem internetu odbywał się na podstawie rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości w sprawie zakładania i prowadzenia ksiąg wieczystych w systemie informatycznym¹⁶. Mianowicie § 3 ust. 1 rozporządzenia stanowił, że przeglądanie księgi wieczystej polegało na wywołaniu na ekran monitora żądanej księgi wieczystej. Przepis § 3 ust. 2 tego rozporządzenia umożliwiał powierzenie zadań związanych z przeglądaniem ksiąg wieczystych ekspozyturze Centralnej Informacji Ksiąg Wieczystych¹⁷. Ustawą z dnia 24 maja 2013 roku o zmianie ustawy o księgach wieczystych i hipotece¹⁸ dokonano zmian między innymi w art. 36⁴ u.k.w.h., zgodnie z którym informacji z centralnej bazy danych ksiąg wieczystych udziela Centralna Informacja Ksiąg Wieczystych, z ekspozyturami przy wydziałach sądów rejonowych prowadzących księgi wieczyste. Następnie doprecyzowano w tym przepisie, że Centralna Informacja wydaje na wniosek odpisy ksiąg wieczystych, wyciągi z ksiąg wieczystych oraz zaświadczenia o zamknięciu ksiąg wieczystych, prowadzonych w systemie informatycznym. Przy czym odpisy, wyciągi i zaświadczenia, o których mowa w art. 36⁴ ust. 2 u.k.w.h., wydawane przez Centralną Informację mają moc dokumentów wydawanych przez sąd. Przewidziano możliwość złożenia tych wniosków za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. Wówczas Centralna Informacja umożliwia samodzielne wydrukowanie tych dokumentów za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. Wydruki mają moc dokumentów wydawanych przez sąd, jeżeli mają cechy umożliwiające ich weryfikację z danymi zawartymi w centralnej bazie danych ksiąg wieczystych¹⁹.

¹⁴ Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym, tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 687.

¹⁵ Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece, tekst jedn. Dz.U. z 2016 r. poz. 790 (dalej: u.k.w.h.).

¹⁶ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 sierpnia 2003 r. w sprawie zakładania i prowadzenia ksiąg wieczystych w systemie informatycznym, tekst jedn. Dz.U. z 2013 r. poz. 695.

¹⁷ M. Leśniak, *Powszechny dostęp do przeglądania księgi wieczystej prowadzonej w systemie informatycznym (nowej księgi wieczystej)*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2011, nr 1, s. 21 n.

¹⁸ Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o zmianie ustawy o księgach wieczystych i hipotece, Dz.U. z 2013 r. poz. 941.

¹⁹ J. Gołaczyński, A. Klich, *Informatyzacja ksiąg wieczystych*, [w:] *Elektronizacja postępowania wieczystoksięgowego*, red. A. Marciniak, Warszawa 2016, s. 40.

Jak widać, mamy już przykłady — i to w obszarze istotnym dla prawa prywatnego — dokumentów urzędowych, które na mocy przepisów szczególnych mogą mieć formę elektroniczną. Rozróżnienie dokumentów prywatnych i urzędowych nadal polega na ich różnej mocy dowodowej, co wynika z art. 244 i 245 k.p.c.²⁰ Należy tu jedynie podkreślić, że zmienił się art. 245, który został uzupełniony o formę elektroniczną. Oznacza to, że dokument prywatny sporządzony w formie pisemnej albo elektronicznej stanowi dowód tego, że osoba, która go podpisała, złożyła oświadczenie zawarte w dokumencie. Tego domniemania brakuje w kwestii dokumentów prywatnych sporządzonych w formie dokumentowej. Powodem takiego unormowania jest brak podpisu w dokumencie stwierdzającym złożenie oświadczenia woli niezależnie od tego, w jakiej postaci będzie podpis (własnoręczny, elektroniczny albo elektroniczny równoważny własnoręcznemu)²¹. Domniemanie pochodzenia oświadczenia woli zawartego w dokumencie prywatnym od osoby, która go podpisała, oznacza, że oświadczenie zostało złożone przez wystawcę tego dokumentu. Nie można jednak z takiego oświadczenia wywodzić, że jest ono zgodne z prawdą²². Niekiedy domniemanie to jest utożsamiane z domniemaniem prawdziwości i autentyczności dokumentu²³. Przyjmuje się także, że domniemanie zgodności z prawdą dokumentu i jego pochodzenia różnią się od siebie. W szczególności może dojść do sytuacji, gdy osoba podpisała dokument bez treści (*in blanco*), a osoba, która dokument wypełniła treścią inną niż pierwotne porozumienie, nie może powoływać się na domniemanie pochodzenia oświadczenia od osoby, która złożyła podpis pod tym dokumentem²⁴.

Powracając do kwestii pozbawienia dokumentu prywatnego sporządzonego w formie dokumentowej takiego domniemania, należy stwierdzić, że strona powołująca się na taki dokument nie będzie chroniona domniemaniem, czyli

²⁰ Domniemanie zgodności ze stanem rzeczywistym dokumentu urzędowego odnosi się tylko do dokumentów narratywnych, tak K. Knoppek, *Dokument w procesie cywilnym*, Poznań 1993, s. 70.

²¹ Nawet gdy można zidentyfikować autora oświadczenia woli sporządzonego w formie dokumentowej, nie będzie istniało domniemanie z art. 245 k.p.c. Jeśli zaś brakuje podpisu własnoręcznego albo elektronicznego z art. 78¹ k.c. czy nie można zidentyfikować autora oświadczenia woli, mamy wówczas do czynienia z anonimem, który nie może być dowodem. Co do tej ostatniej kwestii zob. więcej K. Knoppek, *Dokument w procesie cywilnym*, s. 115; wyrok SN z dnia 9 grudnia 1980 r., II URN 171/80, SP 1981, z. 7, poz. 126; W. Siedlecki, *Glosa do wyr. SN z 9.12.1980 r.*, OSPiKA 1981, z. 7–8, poz. 126. Jednak istnieje także pogląd, że anonim jest dokumentem, ale nie może być dowodem w procesie cywilnym. Tak T. Ereciński, *Z problematyki dowodu z dokumentów w sądowym postępowaniu cywilnym*, [w:] *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, red. M. Jędrzejewska, T. Ereciński, Warszawa 1985, s. 76.

²² Postanowienie SN z dnia 15 kwietnia 1982 r., III CRN 65/82, LEX nr 8414.

²³ W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1972, s. 146; W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 1987, s. 263; E. Rudkowska-Ząbczyk, [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk, Warszawa 2010, s. 142.

²⁴ B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, s. 135–136.

gdy strona przeciwna zaprzeczy pochodzeniu takiego dokumentu, będzie musiała je udowodnić²⁵. Zatem gdy oświadczenie woli zostało złożone w wyniku elektronicznego utrwalenia na nośniku, jakim jest poczta elektroniczna, to osoba powołująca się na takie oświadczenie musi wykazać, że zostało ono wysłane ze skrzynki nadawczej określonej osoby oraz że nastąpiło to, gdy miała ona dostęp do internetu. Pomocne może się okazać wykazanie numeru IP komputera, z którego nastąpiła emisja wiadomości. Jeśli oświadczenie zostało utrwalone w inny sposób, na przykład wideofonicznie, należy odtworzyć nagranie. W takim przypadku jednak to raczej nie pochodzenie dokumentu może być kwestionowane, lecz jego prawdziwość. O mocy dowodowej dokumentu prywatnego nie decyduje jedynie domniemanie pochodzenia albo domniemanie prawdziwości. W szczególności domniemanie pochodzenia nie jest domniemaniem słabszym niż domniemanie prawdziwości dokumentu prywatnego²⁶. O mocy dowodowej dokumentu prywatnego decyduje bowiem sąd na podstawie swobodnej oceny dowodów. Stąd też, w przypadku dokumentów prywatnych sporządzonych w formie dokumentowej, czyli bez podpisu własnoręcznego albo elektronicznego równoważnego podpisowi własnoręcznemu (art. 25 ust. 2 rozporządzenia eIDAS), do ustalenia jego prawdziwości albo autentyczności należy zastosować reguły z art. 308 k.p.c. Ewentualnie wskazać należy, że wiadomość została wysłana z komputera zidentyfikowanego za pomocą wykazania numeru IP, pozostającego pod kontrolą tej osoby w czasie emisji treści wysłanej wiadomości.

IV. PRZEPROWADZENIE DOWODU Z DOKUMENTU W POSTĘPOWANIU CYWILNYM

Jak zasygnalizowano, nowelizacja przepisów prawa cywilnego procesowego przewiduje przeprowadzenie dowodu z innego dokumentu niż ten, o którym mowa w art. 243¹ k.p.c., a zatem z dokumentu, który nie zawiera treści w postaci tekstu. Kwestię tę reguluje art. 308 k.p.c. Stanowi on, że dowody z innych dokumentów niż wymienione w art. 243¹ k.p.c., w szczególności zawierających zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku, sąd przeprowadza, stosując odpowiednio przepisy o dowodzie z oględzin oraz o dowodzie z dokumentów²⁷. Przepis ten odnosi się zatem do tych dokumentów (w rozumieniu art. 77³ k.c.), które jednak nie zawie-

²⁵ K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego. Komentarz*, s. 196.

²⁶ Wyrok SN z dnia 25 września 1985 r., IV PR 200/85, OSNCP 1986, nr 5, poz. 84.

²⁷ A. Klich, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego. Komentarz*, s. 200. Autorka uważa, że po nowelizacji z 10 lipca 2015 r. udział biegłego w przeprowadzeniu dowodu z dokumentu nie będzie obligatoryjny w zakresie badania prawdziwości pisma. Jednak udział biegłego w przeprowadzeniu dowodu na okoliczność prawdziwości dokumentu będzie większy, ponieważ konieczne będą wiadomości specjalne do oceny zagadnień związanych z utrwaleniem wiadomości na elektronicznych nośnikach danych.

rają treści w postaci tekstu²⁸. Oświadczenia woli i wiedzy są także sporządzane w inny sposób, a mianowicie przy użyciu nowoczesnych środków technicznych, czyli najczęściej nagrania audialnego albo audiowizualnego. W przypadku takich dokumentów należy odpowiednio stosować przepisy o dowodzie z oględzin i dowodzie z dokumentów²⁹. Jeśli chodzi o oględziny, to ten środek dowodowy odnosi się do przedmiotów materialnych, ale także do określonych sytuacji albo miejsc³⁰. Zwykle do przeprowadzenia dowodu rzeczowego wystarczy dokonanie oględzin, ale często przeprowadzenie oględzin wymaga wiadomości specjalnych, co wiąże się z udziałem biegłego³¹.

Przedmiotem oględzin dokumentu może być jego zewnętrzna postać, a nie jego intelektualna treść (zawartość). W tym kontekście nie ma znaczenia, czy dokument zawiera treść w postaci papierowej, czy elektronicznej, a jeżeli w elektronicznej, to czy jest to treść w postaci danych audio, audio-wideo, zdjęć czy też w innej postaci multimedialnej. W celu przeprowadzenia dowodu z oględzin konieczne jest zatem bezpośrednie spostrzeganie dokumentu, najczęściej za pomocą zmysłów wzroku i słuchu. Dlatego też odrzuca się możliwość przeprowadzenia dowodu z oględzin intelektualnej treści dokumentu elektronicznego. Przedmiotem oględzin może bowiem być jedynie nośnik danych, na którym utrwalono intelektualną treść³². Należy jednak przyjąć, że skoro przepis art. 308 k.p.c. odnośnie do przeprowadzenia dowodu z dokumentu innego niż ten, o którym mowa w art. 243¹ k.p.c., przewiduje oględziny, to możliwe jest ustalenie treści tego dokumentu. W tym celu, w przypadku dokumentu elektronicznego wystarczającym sposobem przeprowadzenia oględzin jest przedłożenie, zamiast oryginału, kopii w postaci wydruku, jeżeli strona przeciwna temu się nie sprzeciwi i nie zakwestionuje autentyczności albo prawdziwości takiej kopii. Może mieć to zastosowanie do dokumentów, o których mowa w art. 129 k.p.c. Prezentacja dokumentu elektronicznego może polegać także na wyświetleniu jego treści na monitorze komputera lub mieć formę wydruku jego zawartości³³. Jeżeli dokument elektroniczny został opatrzony podpisem elektronicznym weryfikowanym za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu, konieczne jest współdziałanie posiadacza takiego dokumentu, który powinien sądowi udostępnić do niego dostęp przez klucz prywatny.

Przeprowadzeniu dowodu z dokumentu służy także instytucja zobowiązania jego posiadacza do okazania go sądowi. W omawianej nowelizacji dodano do art. 254 § 2¹ k.p.c., według którego sąd w razie potrzeby może wezwać wystawcę

²⁸ *Ibidem*, s. 201.

²⁹ B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, s. 169 n.

³⁰ W. Siedlecki, [w:] W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2004, s. 246.

³¹ Misiuk-Jodłowska, [w:] J. Jodłowski *et al.*, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2009, s. 441–442.

³² B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, s. 171.

³³ *Ibidem*, s. 172 i tam też cyt. z J. Stępień, *Podpis elektroniczny, nowa ustawa — nowe problemy*, „Monitor Prawniczy” 2001, nr 23, s. 1172.

dokumentu sporządzonego w postaci elektronicznej do udostępnienia informatycznego nośnika danych, na którym dokument został zapisany. Ponadto dodano także § 2², który przenosi regułę odmowy składania zeznań na odmowę realizacji obowiązku udostępnienia informatycznego nośnika danych. Taki nośnik danych powinien być załączony do akt sprawy. Natomiast jeżeli wielkość lub znaczenie danego obiektu uniemożliwia włączyć ich do akt sprawy, należy je przechowywać w biurze podawczym sądu, w kasie sądu lub w innym odpowiednio zabezpieczonym miejscu. Jeżeli dokument elektroniczny istnieje w internecie, w poczcie elektronicznej, to w celu przeprowadzenia dowodu z oględzin należy utrwalić na nośniku elektronicznym jego zawartość i włączyć do akt³⁴.

W przypadku dokumentu zawierającego tekst, ale pozbawionego podpisu własnoręcznego albo elektronicznego, a także równoważnego podpisowi własnoręcznemu, stosownie do art. 243¹ k.p.c. należy stosować przepisy oddziału 2 Dokumenty. Jeżeli takim dokumentem będzie wiadomość wysłana pocztą elektroniczną albo za pomocą telefonu komórkowego, komunikatora internetowego, kanałów komunikacyjnych na portalach społecznościach, to dokumenty te nie będą, jak już zaznaczono, korzystały z domniemania z art. 245 k.p.c. Zatem gdy strona przeciwna zaprzeczy takiemu dokumentowi, strona, która na ten dokument się powołuje, ma obowiązek wykazać jego pochodzenie od wystawcy (autora) oraz jego prawdziwość (autentyczność). Jeżeli takie oświadczenie elektroniczne, na przykład wysłane pocztą elektroniczną, zostanie opatrzone bezpiecznym podpisem elektronicznym, wówczas korzysta z domniemania wynikającego z art. 25 rozporządzenia eIDAS. Podobnie rzecz się będzie miała, gdy oświadczenie zostanie opatrzone także elektronicznym znacznikiem czasu. W rozumieniu art. 3 pkt 33 rozporządzenia eIDAS przez elektroniczny znacznik czasu rozumieć należy dane w postaci elektronicznej, które wiążą inne dane w postaci elektronicznej z określonym czasem, stanowiąc dowód na to, że te inne dane istniały w danym czasie. W myśl tego przepisu, opatrując oświadczenie elektronicznym znacznikiem czasu, uzyskuje się skutek w postaci daty pewnej. Wiadomo zatem dokładnie, kiedy i przez kogo oświadczenie zostało złożone. Jeśli oświadczenie składa osoba prawna, funkcję domniemania z art. 245 k.p.c. może pełnić także pieczęć elektroniczna, którą zgodnie z art. 3 pkt 25 rozporządzenia eIDAS są dane w postaci elektronicznej dodane do innych danych w postaci elektronicznej lub logicznie z nimi powiązane, aby zapewnić autentyczność pochodzenia oraz integralność powiązanych danych. Polski ustawodawca dotychczas nie zdecydował się na wykorzystanie tej instytucji w prawie polskim, ale nie można wykluczyć dokumentu opatrzonego pieczęcią elektroniczną w procesie przed sądem polskim, jeżeli pochodzić będzie z innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej. Wówczas sąd polski musi zastosować bezpośrednio rozporządzenie eIDAS i uwzględnić ten dokument w materiale dowodowym sprawy.

³⁴ B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, s. 174.

Jak już wskazano, z art. 308 k.p.c. wynika, że do dokumentów innych niż te, o których mowa w art. 243¹ k.p.c., stosuje się odpowiednio dowód z oględzin. Odpowiednie stosowanie, a nie wprost, umożliwia wykorzystanie tego dowodu na potrzeby, jak zaznaczono, zbadania dokumentu także elektronicznego, w zakresie, w jakim nie ma potrzeby wykorzystywania wiadomości specjalnych. Wielokrotnie jednak może się zdarzyć, że sąd będzie stosował dowód z opinii biegłego do ustalenia pochodzenia dokumentu elektronicznego, ustalenia, czy nie ingerowano w nośnik, ustalenia danych zawartych w dokumencie, jeżeli zostały zabezpieczone przed nieuprawnionym dostępem (na przykład podpisem elektronicznym lub inną metodą). Może jednak się zdarzyć, że sąd na potrzeby samych oględzin będzie już musiał posłużyć się wiadomościami specjalnymi. Tak stwierdził Sąd Najwyższy w powoływanym wcześniej orzeczeniu, stwierdzając, że samo poczynienie ustaleń faktycznych z zakresu techniki może wymagać dysponowania wiedzą i doświadczeniem w danej dziedzinie, a nawet aparaturą badawczą. Sąd, postanawiając o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego, winien zarządzić okazanie biegłemu dokumentu elektronicznego albo umożliwić do niego dostęp (za pośrednictwem sieci teleinformatycznych) oraz wskazać, czy i w jakim zakresie strony powinny uczestniczyć w tych czynnościach (na przykład przez udostępnienie hasła dostępowego do dokumentu elektronicznego albo danych biometrycznych)³⁵.

Gdy dokument zawiera treść audialną lub audiowizualną albo jest nagraniem dźwięku lub filmem, dowód taki przeprowadza się przez odtworzenie nagrania dźwiękowego lub filmu³⁶. Można jednak przyjąć, że film, nagranie audio niezawierające oświadczenia woli i wiedzy, ale będące utworem w rozumieniu prawa autorskiego, mogą być nadal innym środkiem dowodowym, o którym mowa w art. 309 k.p.c.³⁷ Zapis audialny albo audiowizualny określonej informacji, jak też film jako utwór nie może być bowiem różnicowany z jednej strony jako dokument, a z drugiej strony jako inny środek dowodowy. W przypadku nagrań audialnych stosuje się techniki cyfrowe, ale do przeprowadzenia takiego dowodu zastosowanie mają odpowiednio przepisy o dowodzie z oględzin (art. 308 k.p.c.), głównie w celu oceny stanu nośnika i jakości nagrania. Czasami należy posiłkować się opinią biegłego do oceny, czy nagranie prezentowane jako dowód w sprawie będzie miało pierwotny charakter. Natomiast do oceny samej już treści dokumentu w postaci nagrania należy stosować przepisy o dowodzie z dokumentu³⁸. Jednocześnie sąd będzie musiał uwzględnić okoliczności, w jakich nagranie

³⁵ Wyrok SN z dnia 20 czerwca 1984 r., II CR 197/84, OSNC 1985, z. 2–3, poz. 37; oraz B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, s. 176.

³⁶ Z. Resich, [w:] J. Jodłowski *et al.*, *Postępowanie cywilne*, s. 382.

³⁷ B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, s. 182.

³⁸ F. Zedler, *Dopuszczalność dowodu z taśmy magnetofonowych*, [w:] *Proces i prawo. Księga pamiątkowa ku czci profesora Jerzego Jodłowskiego*, red. E. Łętowska, Wrocław 1989, s. 533.

zostało dokonane, oraz że nie widzi gestów uczestników nagrania ani ich mimiki, słyszy jedynie same głosy³⁹.

Dokument, także elektroniczny, może być przedmiotem opinii biegłego — jak już zaznaczono — także wtedy, gdy będzie mógł być przedmiotem oględzin⁴⁰. W każdym jednak przypadku, gdy zbadanie dokumentu, zwłaszcza elektronicznego, wymaga specjalnych wiadomości, konieczne jest przeprowadzenie takiego dowodu⁴¹. Jeśli przedmiotem opinii biegłego będzie dokument elektroniczny, zwykle biegły musi posłużyć się odpowiednim oprogramowaniem — na przykład gdy konieczne jest odzyskanie utraconych danych. Może to nastąpić w wyniku uszkodzeń programowych (*software*) lub sprzętowych (*hardware*). W pierwszym przypadku źródłem uszkodzenia jest zakłócenie logicznego położenia danych, w drugim zaś uszkodzenie samego nośnika, na którym zapisano te dane. Przeprowadzenie dowodu z dokumentu elektronicznego wymaga nie tylko wiedzy naukowej, którą zwykle posiadał biegły, ale także wiedzy technicznej. Na potrzeby odczytania wiadomości zabezpieczonej bezpiecznym podpisem elektronicznym weryfikowanym ważnym kwalifikowanym certyfikatem potrzebne będą właśnie wiadomości specjalne techniczne⁴².

Dla oceny wartości dowodowej dokumentu elektronicznego ma znaczenie tak zwane uwierzytelnienie. Pod tym pojęciem rozumie się ustalenie, czy zawartość zapisu od chwili jego powstania się zmieniła, z jakiego źródła pochodzą dane zawarte na dokumencie, jak również badanie prawdziwości związanej z zapisem danych⁴³. Integralność danych zapewnia natomiast ich niezmienność w toku przesyłania i jest osiągnięta najczęściej przez wykorzystanie dodatkowego pliku z podpisem elektronicznym albo z pieczęcią elektroniczną. Zarówno w dotychczasowym stanie prawnym, jak i obowiązującym od 8 września 2016 roku ustawodawca

³⁹ Wyrok SN z dnia 10 stycznia 1975 r., II CR 752/74, Legalis; B. Kaczmarek-Templin, [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk, s. 553.

⁴⁰ A. Klich, [w:] *Informatyzacja postępowania egzekucyjnego. Komentarz*, s. 207.

⁴¹ Wiadomości specjalne to wiadomości niedostępne dla przeciętnego człowieka. Jest to pojęcie zależne także od aktualnego poziomu nauki. Zob. S. Dalka, *Opinia biegłego oraz opinia instytutu naukowego lub naukowo-badawczego w procesie cywilnym*, „Nowe Prawo” 1987, nr 10, s. 73. Katalog specjalności (wiadomości specjalnych) stale się zmienia wraz z rozwojem nauki; tak uchwała SN z dnia 30 października 1985 r., III CZP 59/86, OSN 1986, z. 9, poz. 140; A. Klich, *Pojęcie wiadomości specjalnych w tzw. cywilnych procesach lekarskich*, [w:] *Dowodzenie w procesach cywilnych, gospodarczych i administracyjnych*, red. R. Sztymmler, M. Różański, Olsztyn 2014, s. 96 n.

⁴² Wyrok SN z dnia 20 czerwca 1985 r., II CR 197/84, OSN 1985, z. 2–3, poz. 37. Sąd Najwyższy stwierdził, że dokonanie ustaleń faktycznych z zakresu techniki może wymagać wiedzy fachowej i doświadczenia w danej dziedzinie, a nawet posłużenia się aparaturą. Przeprowadzenie takiego badania z udziałem biegłego jest możliwe, jeżeli pozwoli sądowi na samodzielne poczynienie pewnych ustaleń. W przeciwnym wypadku biegły powinien dokonać takich ustaleń jako przesłanki sporządzenia opinii. Tak też B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, s. 192; A. Klich, *Dowód z opinii biegłego w sprawach cywilnych. Biegły lekarz*, Warszawa 2016, s. 142 n.

⁴³ A. Lach, *Dowody elektroniczne w procesie karnym*, Toruń 2004, s. 165.

nie przewidział obligatoryjnego postępowania dowodowego z udziałem biegłego w zakresie badania prawdziwości pisma (od 8 września 2016 roku — dokumentu). Zgodnie ze znowelizowanym brzmieniem art. 254 k.p.c. badania prawdziwości dokumentu można dokonać z udziałem biegłego. Nie ma wątpliwości, że przepis ten ma zastosowanie także do dokumentu elektronicznego. Regulację tę wspomagają inne przepisy dodane omawianą ustawą nowelizującą z 10 lipca 2015 roku, które umożliwiają sądowi wezwanie wystawcy dokumentu sporządzonego w postaci elektronicznej do udostępnienia informatycznego nośnika danych, na którym ten dokument został zapisany (art. 254 § 2¹ k.p.c.)⁴⁴.

Jeśli dokument elektroniczny został zaszyfrowany, a więc dostęp do niego jest zabezpieczony hasłem, możliwe jest zapisanie dokumentu na dysku twardym komputera i zabezpieczenie go hasłem, odciskiem palca lub inną metodą biometryczną. To samo dotyczy dokumentu elektronicznego w postaci przenośnego nośnika zawierającego informacje (dane), które zostały zabezpieczone przed nieuprawnionym dostępem. Realizacja zatem obowiązku, o którym mowa w art. 254 § 2¹ k.p.c., powinna polegać nie tylko na przedłożeniu samego nośnika, lecz także umożliwieniu sądowi (biegłemu sądowemu na zarządzenie sądu) dostępu do tego dokumentu. Jeżeli posiadacz dokumentu odmówi takiego dostępu (na przykład nie poda hasła), wówczas przeprowadzenie oględzin z dokumentu elektronicznego albo przeprowadzenie opinii biegłego sądowego będzie polegało także na odszyfrowaniu tego dokumentu⁴⁵.

V. KONWERSJA DOKUMENTU ELEKTRONICZNEGO NA TRADYCYJNY I TRADYCYJNEGO NA ELEKTRONICZNY

Zgodnie z zasadą bezpośredniości sąd rozpoznający sprawę powinien bezpośrednio zetknąć się ze środkiem dowodowym. Dowody są zwykle składane do akt sprawy jako załączniki do pisma pochodzącego od strony postępowania lub wniosku dowodowego strony. Strona może obecnie złożyć pismo procesowe z załącznikami w postaci papierowej, a jeżeli względy techniczne na to zezwalają — za pośrednictwem systemu teleinformatycznego (art. 125 k.p.c.). Dokumenty utworzone w postaci papierowej mogą być składane do sądu w oryginale lub jako jego odpisy. Strona może także złożyć do sądu dokumenty pierwotnie sporządzone w postaci papierowej po przetworzeniu na postać elektroniczną, na przykład na elektronicznych nośnikach danych. Takie odwzorowanie w postaci cyfrowej dokumentu sporządzonego pierwotnie w postaci papierowej nosi nazwę digitalizacji.

⁴⁴ A. Klich, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego. Komentarz*, s. 207. Autorka postuluje także uzupełnienie tego przepisu o obowiązek dokonania elektronicznej transmisji treści dokumentu elektronicznego.

⁴⁵ B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, s. 201.

Proces digitalizacji może zniekształcić pierwotną treść dokumentu sporządzonego w postaci papierowej i wtedy ma zastosowanie przepis art. 248 k.p.c., zgodnie z którym każdy jest obowiązany przedstawić na zarządzenie sądu w oznaczonym terminie i miejscu dokument znajdujący się w jego posiadaniu i stanowiący dowód faktu istotnego dla rozstrzygnięcia sprawy.

Należy przy tym zaznaczyć, że dokumenty w postaci elektronicznej mogą być złożone do akt sprawy w toczącym się postępowaniu cywilnym w trzech postaciach: jako elektroniczne nośniki informacji, na których są zapisane dane, jako wizualizacja na monitorze komputera lub jako wydruk komputerowy⁴⁶.

Inaczej jest, gdy strona wnosi do sądu pisma za pośrednictwem systemu teleinformatycznego. Gdy chodzi o dokument sporządzony pierwotnie w postaci papierowej, konieczne będzie dokonanie elektronicznego poświadczenia dokumentu. Obecnie przepis art. 129 § 2¹ k.p.c. przewiduje, że „[e]lektroniczne poświadczenie odpisu dokumentu przez występującego w sprawie zawodowego pełnomocnika, będącego adwokatem, radcą prawnym [...] następuje z chwilą wprowadzenia tego dokumentu do systemu teleinformatycznego”. Poświadczenia elektronicznego dokumentu może dokonać notariusz.

Jednak zauważmy, że przy składaniu pism procesowych w postępowaniu cywilnym za pośrednictwem systemu teleinformatycznego, powinny mieć zastosowanie reguły rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 września 2016 roku w sprawie formatów, w jakich odpisy pism, dokumentów i pełnomocnictw mogą być poświadczane elektronicznie⁴⁷. Otóż elektroniczne poświadczenie pisma sporządzonego pierwotnie w postaci papierowej może być dokonane w formacie PDF albo, gdy z przyczyn technicznych nie jest możliwe, poświadczony w formacie XML. Poświadczenie elektroniczne dokumentu w postaci XML ma nastąpić, gdy jego pierwotną postacią jest pismo elektroniczne.

Konwertowanie dokumentów elektronicznych do innych formatów może skutkować utratą lub modyfikacją informacji, które są w nich utrwalone. Zwykle może to nastąpić, gdy standard zapisu dokumentu nie jest właściwy do programu wykorzystywanego przez odbiorcę lub gdy w dokumencie zamieszczono element, który nie należy do standardu zapisu. Wśród dokumentów elektronicznych można bowiem wyróżnić tak zwane dokumenty złożone, składające się z tekstu oraz innych elementów, jak obrazy, slajdy, prezentacje, wykresy, zdjęcia itp.

Jednocześnie można rozważyć zagadnienie, czy dokument elektroniczny zapisany przez odbiorcę w innym formacie niż ten, w którym został pierwotnie utworzony, winien być uznany za jego odpis. Wydaje się, że taki dokument elektroniczny nie będzie odpisem dokumentu. Odpis dokumentu, także dokumentu elektronicznego, odnosi się bowiem do wiernego odzwierciedlenia oryginału,

⁴⁶ B. Kaczmarek-Templin, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2. *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021, s. 1079; J. Stępień, *Podpis elektroniczny, nowa ustawa — nowe problemy?*, s. 1172.

⁴⁷ Dz.U. z 2016 r. Nr 1415.

również w zakresie formatu, w którym został zapisany. Zmiana formatu może powodować utratę zawartości w całości lub w części, co powoduje powstanie nowego dokumentu, innego niż pierwotny.

VI. POŚWIADCZANIE DOKUMENTU NA POTRZEBY POSTĘPOWANIA PROWADZONEGO NA PODSTAWIE PRAWA ZAMÓWIEŃ PUBLICZNYCH

Już nieobowiązujące, ale znajdujące zastosowanie w tym stanie faktycznym rozporządzenie Ministra Rozwoju z dnia 26 lipca 2016 roku w sprawie dokumentów, jakich może żądać zamawiający od wykonawcy w postępowaniu o udzielenie zamówienia⁴⁸ przewidywało inny tryb poświadczania za zgodność dokumentów lub oświadczeń, o których mowa w tym rozporządzeniu. Otóż dokumenty lub oświadczenia co do zasady winny być złożone w oryginale w postaci dokumentu elektronicznego lub elektronicznej kopii dokumentu, lub kopii poświadczonej za zgodność z oryginałem. Ustęp 3 § 14 rozporządzenia o dokumentach z 2016 roku stanowił natomiast, że poświadczania za zgodność z oryginałem dokonuje odpowiednio wykonawca, podmiot, na którego zdolnościach lub sytuacji polega wykonawca, wykonawcy wspólnie ubiegający się o udzielenie zamówienia publicznego albo podwykonawca, w zakresie dokumentów lub oświadczeń, które każdego z nich dotyczą. Ostatecznie o sposobie poświadczania rozstrzygał ust. 4 § 14 rozporządzenia o dokumentach z 2016 roku, według którego poświadczenie za zgodność z oryginałem elektronicznej kopii dokumentu lub oświadczenia, o której mowa w art. 2 tego rozporządzenia, następuje przy użyciu kwalifikowanego podpisu elektronicznego. W przypadkach zaś, o których mowa w ust. 2a i 2b, poświadczenie za zgodność z oryginałem następuje przez opatrzenie kopii dokumentu lub kopii oświadczenia, sporządzonych w postaci papierowej, własnoręcznym podpisem.

Z kolei rozporządzenie Ministra Rozwoju, Pracy i Technologii z dnia 23 grudnia 2020 roku w sprawie podmiotowych środków dowodowych oraz innych dokumentów lub oświadczeń, jakich może żądać zamawiający od wykonawcy⁴⁹ w § 1 wskazuje, że podmiotowe środki dowodowe oraz inne dokumenty lub oświadczenia, o których mowa w rozporządzeniu, składa się w formie elektronicznej, w postaci elektronicznej opatrzonej podpisem zaufanym lub podpisem osobistym, w formie pisemnej lub w formie dokumentowej, w zakresie i w sposób określony w przepisach wydanych na podstawie art. 70 P.z.p. Na mocy tego ostatniego przepisu wprowadzono rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 30 grudnia 2020 roku w sprawie sposobu sporządzania i przekazywania informacji oraz wymagań technicznych dla dokumentów elektronicznych oraz środków ko-

⁴⁸ Dz.U. z 2020 r. poz. 1282 (dalej: rozporządzenie o dokumentach z 2016 roku).

⁴⁹ Dz.U. z 2020 r. poz. 2415 (dalej: rozporządzenie o dokumentach z 2020 roku).

munikacji elektronicznej w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego lub konkursie⁵⁰. Jednak w opiniowanym stanie faktycznym te akty prawne nie znajdują zastosowania, więc ich analiza zostanie pominięta.

W doktrynie przyjmuje się, że sporządzenie elektronicznej kopii dokumentu lub oświadczenia to zapisanie jej na informatycznym nośniku, na przykład przez sfotografowanie aparatem cyfrowym, zeskanowanie itp. Kopia taka, zgodnie z cytowanym § 14 ust. 2 i 4 rozporządzenia o dokumentach z 2016 roku, wymagała potwierdzenia zgodności z oryginałem. Obowiązujące jednocześnie rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 2017 roku w sprawie użycia środków komunikacji elektronicznej w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego oraz udostępnianiu i przechowywaniu dokumentów elektronicznych⁵¹ jest spójne z rozporządzeniem o dokumentach z 2016 roku. Przewidywało ono zasadę, że oświadczenia elektroniczne muszą być składane w oryginale, a oświadczenia dotyczące sytuacji podmiotów trzecich udostępniających potencjał w oryginale przez te podmioty. Oznacza to, że nie tylko wykonawcy składający ofertę, ale także podmioty udostępniające im potencjał powinny mieć kwalifikowany podpis elektroniczny⁵².

Obecnie w tym zakresie obowiązuje rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 30 grudnia 2020 roku w sprawie sposobu sporządzania i przekazywania informacji oraz wymagań technicznych dla dokumentów elektronicznych oraz środków komunikacji elektronicznej w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego lub konkursie⁵³, które między innymi określają sposób sporządzania i przechowywania dokumentów elektronicznych oraz sposób i tryb ich przekazywania, udostępniania i usuwania. Jednak — jak już wskazano — postanowienia tego aktu nie zostaną przeanalizowane ze względu na ich niezastosowanie do omawianego stanu faktycznego.

Jak wynika także z orzecznictwa KIO, możliwość złożenia elektronicznej kopii dokumentu lub oświadczenia dotyczy wyłącznie dokumentów i oświadczeń, które nie zostały sporządzone oryginalnie w postaci elektronicznej. Chodzi zatem o oświadczenia i dokumenty sporządzone w postaci papierowej. W przypadku dokumentu w postaci elektronicznej nie sporządza się elektronicznej kopii dokumentu, skoro taki dokument już jest sporządzony w postaci elektronicznej. Sporządzenie elektronicznej kopii dokumentu ma na celu umożliwienie złożenia drogą elektroniczną dokumentu sporządzonego uprzednio w postaci papierowej. Jeżeli dokument został sporządzony w postaci elektronicznej, to w takiej właśnie postaci i formie dokument należy złożyć zamawiającemu za pośrednictwem środków komunikacji elektronicznej. Jest to właśnie oryginał w postaci dokumentu elektro-

⁵⁰ Dz.U. z 2020 r. poz. 2452.

⁵¹ Dz.U. z 2017 r. poz. 1320.

⁵² W. Dzierżanowski, *Rozporządzenie w sprawie środków komunikacji elektronicznej*, „Zamówienia Publiczne. Doradca” 2017, nr 11–17, LEX.

⁵³ Dz.U. z 2020 r. poz. 2452.

nicznego, o którym mowa w przepisie § 14 ust. 2 rozporządzenia o dokumentach z 2016 roku. Sporządzenie zatem skanu wydruku takiego dokumentu i opatrzenie go przez wykonawcę kwalifikowanym podpisem elektronicznym uniemożliwia zamawiającemu dokonanie weryfikacji kwalifikowanego podpisu elektronicznego złożonego przez wystawcę dokumentu. Poświadczenie za zgodność z oryginałem nie obejmuje poświadczenia, że podpis elektroniczny został złożony w sposób prawidłowy. Odmienne dzieje się w przypadku dokumentu sporządzonego w formie pisemnej — postaci papierowej, ponieważ na kopii takiego dokumentu widnieje odwzorowanie złożonego przez wystawcę własnoręcznego podpisu⁵⁴.

VII. DOPUSZCZALNOŚĆ NAKŁADANIA SKANU PODPISU NA DOKUMENT ELEKTRONICZNY

Należy podkreślić, że ustawodawca nie zdefiniował w kodeksie cywilnym ani w innej ustawie pojęcia podpis⁵⁵.

Pod tym pojęciem należy rozumieć sposób wskazania osoby składającej oświadczenie woli lub potwierdzającej określony stan rzeczy. Podpis pełni wiele funkcji, ale do najistotniejszych należy funkcja identyfikująca oraz autoryzacyjna, gwarantująca niezmienność treści oświadczenia opatrzonego podpisem⁵⁶. Można także wyróżnić pewne grupy funkcji podpisu: finalne, podmiotowe, zapewniające bezpieczeństwo obrotu prawnego i przedmiotowe⁵⁷. Pierwsza grupa umożliwia realizację funkcji konstrukcyjnej, zapewnia utworzenie zwykłej formy czynności prawnych i funkcji finalizującej, dzięki której można odróżnić ostateczną wersję dokumentu od jego projektu. W odniesieniu do drugiej grupy można mówić o funkcji wolicjonalnej, przez którą ujawnia się wola osoby składającej oświadczenie woli co do wywołania określonych skutków prawnych. Mamy także funkcję akceptacyjną, która jest wyrazem akceptacji złożonego oświadczenia woli, i ostrzegawczą. Ta ostatnia odnosi się do uświadomienia podmiotowi składającemu oświadczenie woli, że złożenie podpisu powoduje powstanie wiążących dla niego skutków prawnych. Do trzeciej grupy zalicza się funkcję ochronną, gwarantującą składającemu oświadczenie woli, że nikt nie przypisze mu innej treści oświadczenia woli i funkcję gwarancyjną, potwierdzającą autentyczność dokumentu zawierającego oświadczenie woli opatrzone podpisem⁵⁸.

⁵⁴ Wyrok KIO z dnia 16 kwietnia 2021 r., KIO 882/21, Legalis.

⁵⁵ J. Kaspryszyn, *Podpis własnoręczny jako element zwykłej formy czynności prawnych*, Warszawa 2007, s. 46.

⁵⁶ A. Bieliński, *Charakter podpisu w prawie materialnym i procesowym*, Warszawa 2007, s. 12–18.

⁵⁷ J. Kaspryszyn, *Podpis własnoręczny jako element zwykłej formy czynności prawnych*, s. 46–49.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 46 n.; A. Bieliński, *Charakter podpisu w prawie materialnym i procesowym*, s. 18; P. Machnikowski, *Weksel własny in blanco*, Warszawa 2002, s. 81; A. Doliwa, *Prawo cywilne — część ogólna*, Warszawa 2004, s. 270.

Podpis własnoręczny musi być sporządzony ręcznie (kaligrafowany). Może oczywiście zawierać jedynie nazwisko albo pseudonim, pod którym dana osoba jest identyfikowana. Parafa, zawierająca skrócony podpis albo inicjały, nie jest traktowana jako podpis własnoręczny⁵⁹. W końcu istotne znaczenie ma także to, że podpis powielony mechanicznie jest kopią podpisu własnoręcznego, która może być wykonana metodą kserograficzną, fotograficzną, cyfrową lub inną. Odbicie podpisu może zatem nastąpić przez użycie faksymile, stempli, druku z odwzorowanym podpisem, skanera lub kserokopiarki. Ale tego rodzaju mechaniczne odzwierciedlenie (odwzorowanie) podpisu nie ma waloru podpisu własnoręcznego, więc nie stanowi elementu formy pisemnej czynności prawnych⁶⁰.

Reasumując, skan podpisu to zatem mechaniczne odzwierciedlenie podpisu własnoręcznego, dlatego też nie realizuje wymogów zwykłej formy czynności prawnych, o których mowa w art. 78 § 1 k.c.

W kwestii podpisu elektronicznego w ujęciu ogólnym przyjmuje się każdą metodę, technikę i proces elektronicznego uwierzytelniania osób fizycznych oraz uwierzytelniania oryginalności wytwarzanych lub akceptowanych przez nie dokumentów⁶¹. Jak już wskazano, w Unii Europejskiej, także i w Polsce, obowiązuje rozporządzenie eIDAS, które statuuje podpis elektroniczny jako ciąg bitów wynikający z działania osoby podpisującej się, powiązany z innym ciągiem bitów, stanowiącym podpisywany dokument. Wyróżnia ono kilka rodzajów podpisów elektronicznych — zwykły podpis elektroniczny, zaawansowany podpis elektroniczny i kwalifikowany podpis elektroniczny⁶². Przepis art. 25 ust. 2 rozporządzenia eIDAS przewiduje, że kwalifikowany podpis elektroniczny jest równoważny podpisowi własnoręcznemu, co koresponduje z treścią art. 78¹ k.c. Nawiązując zatem do unormowań związanych z podpisem elektronicznym, zarówno unijnych, jak i krajowych (ustawa z dnia 5 września 2016 roku o usługach zaufania publicznego i podpisach elektronicznych⁶³, kodeks cywilny), należy uznać, że skan podpisu własnoręcznego wprowadzony do dokumentu zawierającego oświadczenie woli nie jest podpisem elektronicznym w rozumieniu rozporządzenia eIDAS.

Natomiast można przyjąć, że skan podpisu własnoręcznego zamieszczony pod oświadczeniem woli będzie realizował wymóg formy dokumentowej czynności prawnej. Chodzi tu zatem o formę, w której do identyfikacji autora oświadczenia woli nie wykorzystuje się podpisu własnoręcznego albo elektronicznego

⁵⁹ J. Janowski, *Podpis elektroniczny w obrocie*, Warszawa 2007, s. 35; F. Rosengarten, *Parafa a podpis*, „Palestra” 1973, nr 11, s. 68–71.

⁶⁰ J. Kaspryszyn, [w:] *Prawo umów elektronicznych*, red. J. Gołaczyński, Kraków 2006, s. 25–30.

⁶¹ J. Janowski, *Podpis elektroniczny w obrocie*, s. 35; P. Polański, *Podpisy elektroniczne w prawie polskim i wspólnotowym*, „Rejent” 2008, nr 9, s. 81; D. Szostek, *Podpis elektroniczny — problemy cywilnoprawne*, „Rejent” 2001, nr 12, s. 85 n.; J. Jacyszyn, S. Zakrzewski, *Podpis elektroniczny jako element systemu zabezpieczenia danych w sieci*, cz. 1, „Rejent” 2001, nr 10, s. 40.

⁶² D. Szostek, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego*, s. 96.

⁶³ Dz.U. z 2021 r. poz. 1797.

(równoważnego podpisowi własnoręcznemu zgodnie z art. 78² k.c.), lecz inną metodę, która pozwoli ustalić autora oświadczenia woli (art. 77² k.c.). Przepis bowiem art. 77² k.c., na co już wskazano, stanowi, że do zachowania dokumentowej formy czynności prawnej wystarcza złożenie oświadczenia woli w postaci dokumentu w sposób umożliwiający ustalenie osoby składającej oświadczenie woli⁶⁴. Wykorzystano tutaj pojęcie dokumentu jako nośnika, w tym elektronicznego, za pomocą którego może być złożone oświadczenie woli. Jednocześnie nie jest elementem konstytutywnym takiego oświadczenia woli podpis własnoręczny albo elektroniczny w rozumieniu art. 78¹ k.c. Oznacza to, że mechaniczne odzwierciedlenie podpisu pod tekstem zawierającym oświadczenie woli będzie realizowało wymogi formy dokumentowej czynności prawnej. Zgodnie jednak z art. 245 k.c. jedynie dokument prywatny sporządzony w formie pisemnej (art. 78 k.c.) albo elektronicznej (art. 78¹ k.c.) jest dowodem, że osoba, która go podpisała, złożyła oświadczenie woli zawarte w dokumencie. Dla oświadczenia woli wyrażonego w formie dokumentowej ustawodawca nie przewidział zatem takiego domniemania, co powoduje, że podmiot, który powołuje się na oświadczenie złożone w formie dokumentowej musi, zgodnie z art. 6 k.c., wykazać, że istotnie oświadczenie woli pochodzi od tego podmiotu⁶⁵.

PODSUMOWANIE

Dokumentem według kodeksu cywilnego jest nośnik, umożliwiający zapoznanie się z informacją (art. 77³ k.c.). Z kolei według art. 3 ust. 2 ustawy o informatyzacji działalności podmiotów realizujących funkcje publiczne dokumentem elektronicznym jest zbiór danych, stanowiących odrębną całość, uporządkowany w określonej strukturze wewnętrznej i zapisany na informatycznym nośniku danych.

Wynika z tego, że w postępowaniu w przedmiocie udzielenia zamówienia publicznego zastosowanie znajdują obie definicje, przy czym według kodeksu cywilnego dokumentem elektronicznym będzie nośnik zawierający informację, a według art. 3 ust. 2 ustawy o informatyzacji dokumentem elektronicznym jest informacja utrwalona na informatycznym nośniku danych.

Dokument elektroniczny może być tworzony w różny sposób, przy wykorzystaniu określonego oprogramowania, a więc może zawierać elementy tekstowe wytworzone na przykład przy użyciu edytora tekstu, elementy graficzne, zdjęcia, wykresy, rysunki, a nawet elementy foniczne albo audiowizualne. Z tego powodu nie można określić z góry natury i postaci dokumentu elektronicznego.

Według kodeksu postępowania cywilnego dowód z dokumentu elektronicznego zawierający tekst i umożliwiający ustalenie jego autora podlega przepisom

⁶⁴ D. Szostek, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego*, s. 64 n.

⁶⁵ M. Krakowiak, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1. *Komentarz do art. 1–729*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2016, s. 759 n.

o dowodzie z dokumentów (art. 243¹ k.p.c.), a inne dokumenty, które oprócz tekstu zawierają także pliki foniczne, wideo, graficzne itp., podlegają regulacji z art. 308 k.p.c. W jednym i drugim przypadku sąd może dopuścić dowód z oględzin i dowód z opinii biegłego w celu przeprowadzenia takiego dowodu.

Dokument elektroniczny może być złożony w oryginale na przykład na nośniku lub przez dostęp do danego systemu informatycznego zawierającego informacje będące przedmiotem dowodu. Może być również złożony w postaci odpisu, który musi wiernie odzwierciedlać oryginał. Dokumenty w postaci elektronicznej mogą być złożone do akt sprawy w toczącym się postępowaniu cywilnym w trzech postaciach: jako elektroniczne nośniki informacji, na których są zapisane dane, jako wizualizacja na monitorze komputera lub jako wydruk komputerowy⁶⁶. Gdy chodzi o dokument sporządzony pierwotnie w postaci papierowej, konieczne będzie dokonanie elektronicznego poświadczenia dokumentu. Obecnie przepis art. 129 § 2¹ k.p.c. przewiduje, co prawda, że elektroniczne poświadczenie odpisu dokumentu może być dokonane przez zawodowego pełnomocnika, który jest adwokatem, radcą prawnym [...] przez samo wprowadzenie tego dokumentu do systemu teleinformatycznego. Dopuszczalne jest także poświadczenie elektroniczne dokumentu papierowego przez notariusza.

Natomiast co do samego podpisu własnoręcznego, to nadal musi być on sporządzony ręcznie i zawierać imię oraz nazwisko autora, ale dopuszcza się także samo nazwisko albo pseudonim, pod którym dana osoba jest identyfikowana. Parafa, zawierająca skrócony podpis albo inicjały, nie jest uważana za podpis własnoręczny⁶⁷. Podpis powielony mechanicznie jest kopią podpisu własnoręcznego, która może być wykonana metodą kserograficzną, fotograficzną, cyfrową lub inną, ale takie odbicie podpisu nie stanowi podpisu własnoręcznego będącego elementem formy pisemnej czynności prawnych.

THE CONCEPT OF ELECTRONIC DOCUMENT IN CIVIL LAW

Summary

According to the Civil Code, a document is a carrier which makes it possible to get familiar with information (Article 77³ of the Civil Code). Whereas according to Art. 3 Sec. 2 of the Act on informatization of the activity of entities performing public functions, an electronic document is a set of data constituting a separate entity, set in a specific internal structure and recorded on a computer data carrier.

It follows from the above that both definitions will apply in the public procurement proceedings, while according to the Civil Code, an electronic document is a carrier containing information, and according to Article 3 Sec. 2 of the Act on informatization, an electronic document is information recorded on a computer data carrier.

⁶⁶ B. Kaczmarek-Templin, [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2, s. 1079; J. Stępień, *Podpis elektroniczny, nowa ustawa — nowe problemy?*, s. 1172.

⁶⁷ J. Janowski, *Podpis elektroniczny w obrocie*, s. 35; F. Rosengarten, *Parafa a podpis*, s. 68–71.

An electronic document can be created in various ways, with the use of specific software, so it can contain text elements created with the use of a text editor, graphic elements, photos, charts, drawings and even audio or audiovisual elements. Therefore, the nature and form of an electronic document cannot be specified in advance.

According to the Code of Civil Procedure, evidence from an electronic document containing a text and making it possible to determine its author is subject to the provisions on evidence from documents (Article 243¹ of the Code of Civil Procedure), and other documents, which apart from the text also contain audio, video, graphic files, etc., are subject to the provisions of Article 308 of the Code of Civil Procedure. In both cases, the court may admit visual and expert evidence for the purpose of such proof.

An electronic document may be submitted in its original form, e.g. on a carrier or through access to a given IT system containing information which is the subject of evidence. It may also be submitted in the form of a copy, which must be a faithful representation of the original. Documents in electronic form may be submitted to the case file in pending civil proceedings in three forms: as electronic information carriers on which data are recorded, as a visualisation on a computer screen or as a computer printout. When it concerns a document originally drawn up in a paper form, it will be necessary to make an electronic certification of the document. Currently, the provision of Art. 129 § 2¹ of the Code of Civil Procedure provides that “electronic certification of a copy of a document provided by a professional representative acting in the case who is an attorney, a legal adviser [...] takes place at the moment of introducing this document into the ICT system. Electronic certification of a document may also be performed by a public notary.”

The signature must be handwritten, although it may only contain the name or a pseudonym under which a person is identified. A paraphrase, containing an abbreviated signature or initials, is not considered as a handwritten signature. A mechanically reproduced signature is a copy of a handwritten signature, which may be made by means of a photocopying, photographic, digital or other method, but such a reflection of the signature does not constitute a handwritten signature, which is an element of the written form of legal transactions.

Keywords: document, handwritten signature, electronic signature, written form, electronic form, documentary form

BIBLIOGRAFIA

- Berutowicz W., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1972.
- Bieliński A., *Charakter podpisu w prawie materialnym i procesowym*, Warszawa 2007.
- Cieślak S., *Elektroniczne czynności sądowe — perspektywy rozwoju*, [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego. Teoria i praktyka*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2016.
- Dalka S., *Opinia biegłego oraz opinia instytutu naukowego lub naukowo-badawczego w procesie cywilnym*, „Nowe Prawo” 1987, nr 10.
- Doliwa A., *Prawo cywilne — część ogólna*, Warszawa 2004.
- Dzierżanowski W., *Rozporządzenie w sprawie środków komunikacji elektronicznej*, „Zamówienia Publiczne. Doradca” 2017, nr 11–17, LEX.
- Ereciński T., *Z problematyki dowodu z dokumentów w sądowym postępowaniu cywilnym*, [w:] *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, red. M. Jędrzejewska, T. Ereciński, Warszawa 1985.
- Gołaczyński J., *Elektroniczne czynności sądowe*, Warszawa 2014.

- Gołaczyński J., Klich A., *Informatyzacja ksiąg wieczystych*, [w:] *Elektronizacja postępowania wieczystoksięgowego*, red. A. Marciniak, Warszawa 2016.
- Górska K., *Zachowanie zwykłej formy pisemnej czynności prawnej*, Warszawa 2007.
- Jacyszyn J., Zakrzewski S., *Podpis elektroniczny jako element systemu zabezpieczenia danych w sieci*, cz. 1, „Rejent” 2001, nr 10.
- Janowski J., *Podpis elektroniczny w obrocie*, Warszawa 2007.
- Kaczmarek B., *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym — polemika*, „Monitor Prawniczy” 2008, nr 5.
- Kaczmarek-Templin B., [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk, Warszawa 2010.
- Kaczmarek-Templin B., [w:] *System Postępowania Cywilnego*, t. 2. *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021.
- Kaczmarek-Templin B., *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, Warszawa 2012.
- Kaspryszyn J., [w:] *Prawo umów elektronicznych*, red. J. Gołaczyński, Kraków 2006.
- Kaspryszyn J., *Podpis własnoręczny jako element zwykłej formy czynności prawnych*, Warszawa 2007.
- Klich A., *Dowód z opinii biegłego w sprawach cywilnych. Biegły lekarz*, Warszawa 2016.
- Klich A., *Pojęcie wiadomości specjalnych w tzw. cywilnych procesach lekarskich*, [w:] *Dowodzenie w procesach cywilnych, gospodarczych i administracyjnych*, red. R. Szychmiller, M. Różański, Olsztyn 2014.
- Knoppek K., *Dokument w procesie cywilnym*, Poznań 1993.
- Kotecka S., [w:] *Prawo nowych technologii*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, Warszawa 2021.
- Krakowiak M., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1. *Komentarz do art. 1–729*, red. A. Góral-Błaszczkowska, Warszawa 2016.
- Kubalski G., Małowiecka M., *Ustawa o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne. Komentarz*, art. 3, Warszawa 2019, Legalis.
- Lach A., *Dowody elektroniczne w procesie karnym*, Toruń 2004.
- Leśniak M., *Powszechny dostęp do przeglądania księgi wieczystej prowadzonej w systemie informacyjnym (nowej księgi wieczystej)*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2011, nr 1.
- Machnikowski P., *Weksel własny in blanco*, Warszawa 2002.
- Marszałkowska-Krześ E., Rudkowska-Ząbczyk E., *Dowód z dokumentu w świetle projektowanych zmian Kodeksu cywilnego*, [w:] *Współczesne problemy prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Edwarda Gniewka*, red. P. Machnikowski, J. Gołaczyński, Warszawa 2010.
- Misiuk-Jodłowska T., [w:] J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2009.
- Polański P., *Podpisy elektroniczne w prawie polskim i wspólnotowym*, „Rejent” 2008, nr 9.
- Rosengarten F., *Parafa a podpis*, „Palestra” 1973, nr 11.
- Rudkowska-Ząbczyk E., [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk, Warszawa 2010.
- Siedlecki W., Świeboda Z., *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2004.
- Słownik łacińsko-polski*, t. 1, red. J. Korpanty, Warszawa 2001.
- Stępień J., *Podpis elektroniczny, nowa ustawa — nowe problemy?*, „Monitor Prawniczy” 2001, nr 23.
- Szostek D., [w:] *Informatyzacja postępowania cywilnego. Komentarz*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2016.
- Szostek D., *Nowe ujęcie dokumentu w prawie cywilnym*, Warszawa 2012, Legalis.
- Szostek D., *Podpis elektroniczny — problemy cywilnoprawne*, „Rejent” 2001, nr 12.
- Szostek D., Świerczyński M., *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2007, nr 17.

- Szostek D., Świerczyński M., *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym — odpowiedź na polemikę*, „Monitor Prawniczy” 2009, nr 6.
- Telenga P., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2010.
- Zedler F., *Dopuszczalność dowodu z taśm magnetofonowych*, [w:] *Proces i prawo. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Józefa Jodłowskiego*, red. E. Łętowska, Wrocław 1989.